

Park míru Tuskulėnai ve Vilniusu

Místo paměti věnované obětem sovětského teroru

PETR BLAŽEK

Na okraji hlavního města Litevské republiky se nachází pietní místo, které svědčí o brutalitě sovětské okupace. V letech 1944–1947 zde byly tajně uloženy ostatky celkem 768 osob popravených sovětskou tajnou policií. Po rozpadu Sovětského svazu byly nalezeny, exhumovány a uloženy v nově vytvořeném památníku, který má mimořádnou architektonickou podobu. Komplexní přístup, jakým se Litevci vyrovnali s temným dědictvím sovětské epochy, je obdivuhodný.

 Park míru Tuskulėnai, jak se pietní místo nazývá, se nachází v areálu šlechtického panství, jehož počátky sahají do konce 15. století. Hlavní zámecká budova byla po nástupu generálního guvernéra Vilniusu Alexandra Rimského-Korsakova okolo roku 1825 upravena do klasicistní podoby. Později se stala jedním z kulturních center Vilniusu. V roce 1918 vznikla Litevská republika, která byla od června 1940, stejně jako Estonsko a Lotyšsko, okupována Sovětským svazem. O rok později byla Litva pohlcena Německem. V červenci 1944 Litvu opět obsadil Sovětský svaz. Podobně jako v Polsku, Estonsku, Lotyšsku či na Ukrajině zde vzniklo rozsáhlé antikomunistické podzemí.

Obě sovětské okupace doprovázely masové represe a deportace Litevců do sibiřských táborů. Tisíce jich byly také na různých místech popraveny. Exekuce se ve Vilniusu odehrávaly zejména v hlavním sídle sovětské tajné policie na ulici Aukų, kde tresty smrti vynášely vojenské tribunály. Naprostá většina zastřelených v popravčí místnosti ve sklepení byla sovětskými okupanty odsouzena za „zradu vlasti“ podle článku 58 trestního zákoníku RSFSR. V letech 1944–1947 zde bylo zavražděno celkem 768 osob, jejichž ostatky byly poté uloženy do masových hrobů v Tuskulėnai. Skončily zde také ostatky šesti osob, které zemřely ve vězení před popravou. Jámy pro masové hroby byly předem vykopány a některé

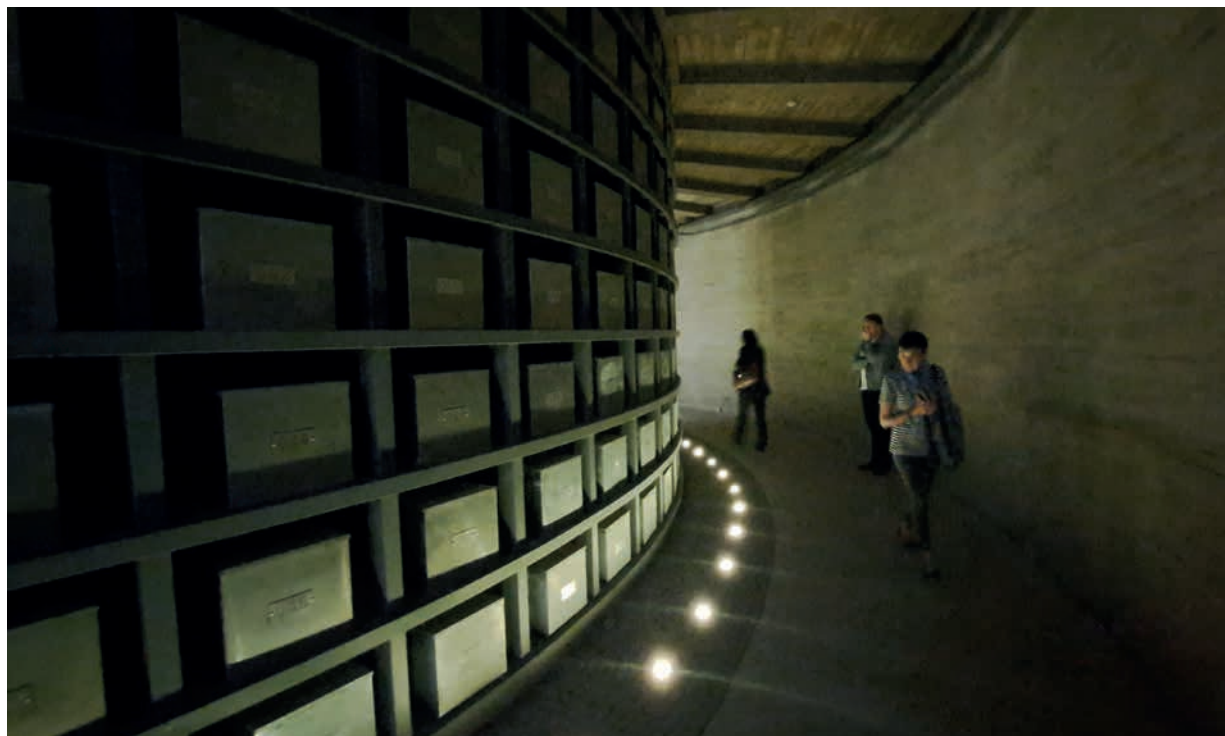
z nich byly také použity opakovaně. Vrstvy byly v takových případech po jejich zaplnění zasypávány vápnem, polity motorovou naftou a pokryty lepenkovou folií.

Seznam osob, jejichž ostatky byly uloženy v hromadných hrobech v Tuskulėnai, zahrnuje především účastníky ozbrojeného i neozbrojeného protisovětského odboje, účastníky litevského povstání z června 1941 a bojovníky polské podzemní armády. Někteří ze zavražděných byli skuteční či údajní kolaboranti s nacisty, někteří jednotlivci se podíleli na holocaustu nebo zločinech proti civilistům. Byli to lidé různých národností, zdaleka nejvíce bylo Litevců. Dále se jednalo také o Rusy, Poláky, Němce, Bělorusy, Lotyše, Ukrajince a Židy. Zastřelen byl také Estonec, Uzbek, Tatar, Osetin, Čuvaš, Armén či Udmurt. Všichni byli odsouzeni v soudních procesech, v nichž neměli možnost se hájit.

Na konci osmdesátých let 20. století začaly první veřejné diskuse o obětech sovětské okupace ve čtyřicátých letech. Pátrání po ostatcích obětí ve Vilniusu však tehdy nebylo úspěšné. Situace se změnila až po obnovení nezávislosti Litevské republiky. Na počátku roku 1994

Vchod do kaple s kolumbáriem v parku Tuskulėnai (foto: 4x Petr Blažek)

Kolumbárium tvoří krytý ochoz okolo kaple

Popravčí místnost, kde byli vězni vražděni střelou do týla

Místnost věnovaná biskupovi Vincentasovi Borisevičiusovi

Počty obětí exekucí sovětskou tajnou službou v Litvě

Období	Počet obětí	Místo exekucí	Místo pohřbení ostatků
26. 3. 1941 – 10. 6. 1941	29	Kaunas, věznice NKGB	Kaunas, hřbitov Petrašiunu
28. 9. 1944 – 16. 4. 1947	768	Vilnius, věznice MGB	Vilnius, Tuskulėnai
4. 10. 1950 – 11. 7. 1952	182	Vilnius, věznice MGB	Vilnius
27. 9. 1957 – další dvě dekády	min. 60	Vilnius, věznice KGB	neznámé
Celkem	min. 1039		

Zdroj: www.tuskulenumemorialas.lt (citováno k 17. 4. 2025)

litevská tajná policie zjistila, že se na území tehdejšího Domu kultury a sportu ministerstva vnitra a bývalého panského sídla v Tuskulėnai nachází hromadný hrob sovětských obětí. Ve stejném roce začaly archeologické vykopávky a exhumace ostatků. V zámeckém areálu bylo postupně odkryto 45 hromadných hrobů s ostatky 724 osob. Celkem se odhaduje, že zde mohly být uloženy ostatky okolo tisíce obětí sovětského teroru. Některé hroby však byly patrně zničeny při stavbě zmíněného Domu kultury a sportu. Exhumace řídili prof. Antanas Garmus, Dr. Vytautas Urbanavičius, prof. Rimantas Jankauskas a prof. Ilona Vaškevičiūtė. Vyšetřování vedl prof. Arūnas Barkus. Postupně byly identifikovány ostatky celkem 66 lidí, mezi nimi i biskupa Vincentsa Borisevičiuse (1887–1946), který je dnes uctíván jako mučedník, a vůdců poválečného ozbrojeného odporu Jonase Semašky „Liepy“ a Leonase Taunyse „Kovase“. Veliká pozornost byla také věnována

pachatelům a popisu represivního systému.¹

Po ukončení exhumací a archeologického a antropologického výzkumu ostatků byla na místě části někdejších hromadných hrobů postavena kaple, která má symbolickou podobu pohřební mohyly. Slouží současně jako kolumbárium, tedy místo posledního odpočinku. Téměř všechny nalezené ostatky zde byly uloženy 2. listopadu 2004. Pouze ostatky sedmi osob byly předány rodinám či katolické církvi. V roce 2009 byla kopule vyzdobena mozaikou *Trojice* od Gitenise Umbrasase symbolizující osud, štěstí a svobodu. Ve stejném roce byla na vrchol mohyly umístěna zářící koruna, kterou vytvořil sochař Gediminas Karalius.

V roce 2000 byla u bývalého sídla sovětské tajné policie v ulici Aukų vytesána na pomník jména 195 účastníků litevského ozbrojeného protisovětského odporu, kteří zde byli zastřeleni. V samotné budově se od roku 1992 nachází rozsáhlé Muzeum okupací a bojů za svobodu

(Okupacijų ir laisvės kovų muziejus). V popravčí místnosti ve sklepení je pietní expozice.²

Dne 19. června 2002 byl vládním výnosem zřízen Park míru Tuskulėnai. V roce 2006 byl parlamentem přijat zákon, podle něhož se 28. září připomíná jako památný Den obětí Tuskulėnai. Den byl zvolen podle 28. září 1944, kdy bylo v sídle MGB popraveno celkem deset vězňů.

V areálu někdejšího šlechtického panství se vedle kaple s kolumbáriem nachází také budova, v níž je působivá expozice věnovaná historii tohoto místa sovětského teroru. Je zde mimo jiné vystavena řada předmětů nalezených u obětí během exhumací. Samostatná místnost je věnována zmíněnému biskupovi Vincentasovi Borisevičiusevi. Návštěvník si může vyhledat také informace o všech známých obětech. Ukázány jsou rovněž tváře pachatelů. V přilehlém zámku byla nedávno otevřena nová rozsáhlá historická expozice nazvaná *Projekt - Homo sovieticus*.

1 Blíže VAITIEKUS, Severinas: *Tuskulėnai: egzekucijų aukos ir budėliai (1944–1947)*. Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimų centras, Vilnius 2011; TRACEVSKIS, Rokas: *The Manor of Horror: The Soviet-era Mass Grave in Vilnius*. Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimų centras, Vilnius 2013.

2 Od roku 1997 bylo toto muzeum začleněno pod státní Litevské středisko pro výzkum genocidy a odboje (Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimo centras). Muzeum i středisko byly v minulosti kritizovány za to, že věnují malou pozornost holokaustu litevských Židů. V roce 2011 byla proto ve stálé expozici doplněna malá část věnovaná tomuto tématu. Litevské středisko pro výzkum genocidy a odboje také spravuje Park míru Tuskulėnai.